

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Ігор Володимирович КАРІВЕЦЬ

Доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії,
Національний університет
“Львівська політехніка”,
вул. Митрополита Андрея, 5, Львів,
79013, Україна

Ihor KARIVETS

D.Sc. (Philosophical Sciences),
Associate Professor,
the Head of Chair of Philosophy,
Lviv Polytechnic National University,
Mytropolyt Andrei Str., 5, Lviv,
79013, Ukraine

E-mail: ihor.v.karivets@lpnu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4555-2226>

УДК 111.1+165.82

СПЕКУЛЯТИВНИЙ РЕАЛІЗМ У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНИХ ТА НЕЗАЛЕЖНИХ
ВІД ЛЮДИНИ ОБ'ЄКТІВ

Received 10 September 2024; revised 28 October 2024; accepted 29 November 2024

DOI: 10.15421/342439

Ми живемо в добу об'єктів.

Томас Найл

Анотація

У статті розглядаються особливості підходу спекулятивного реалізму до аналізу понять “існування” та “об'єкт” в контексті критики кантівської та посткантівської онтології, а особливо критики поняття кореляціонізму, залежності існування об'єктів від сприйняття суб'єктів. За допомогою історично-порівняльного методу та методу аналізу з'ясовано причини виникнення спекулятивного реалізму в сучасній французькій та англійській філософії й того, чому ці філософії називаються пост-континентальними філософіями. Виступаючи проти кореляціонізму, спекулятивний реалізм прагне “пробитися” до “нелюдського світу”, тобто до світу, який не є антропоцентричним та людиновимірним. Такий світ був би, фактично, “чужим” для людини, бо був би наповнений невідомими для людини і незалежними від неї предметами-об'єктами. Тут очевидна мета спекулятивного реалізму — надати свободу об'єктам через руйнування кореляціонізму.

Крім цього, у статті показано, що спекулятивний реалізм, як явище в сучасній онтології, не є однорідним. У ньому можна виділити об'єктно-орієнтовану онтологію, спекулятивний матеріалізм і матеріалістичну феноменологію. Всі ці суб-онтології спекулятивного реалізму демонструють семантичні зміщення у розумінні об'єкта й існування, проте спільним для них є визнання об'єктивної реальності, яку вони намагаються обґрунтувати, щоб надати їй фундаментального значення. Тому спільною для цих суб-онтологій є назва “спекулятивний” або “метафізичний” реалізм.

Ключові слова: об'єкт, існування, об'єктно-орієнтована онтологія, об'єктивна реальність, кореляціонізм.

SPECULATIVE REALISM IN THE SEARCH OF LOST INDEPENDENT OBJECTS

Abstract

The article examines the peculiarities of the approach of speculative realism to the analysis of the concepts of existence and object in the context of its criticism of Kantian and post-Kantian ontology, and especially the concept of correlationism, the dependence of the existence of objects on the perception of subjects, i.e. the postulation of the impossibility of the existence of the objective and the independent world from a man. The reasons for the emergence of speculative realism in contemporary French and English philosophy and why these philosophies are called post-continental philosophies are clarified with the help of the historical-comparative method and the method of analysis. In opposition to correlationism, speculative realism seeks to “break through” to a “non-human world,” that is, to a world that is non-anthropocentric and non-human-dimensional. Such a world would be, in fact, “alien” to man, because it would be filled with objects unknown to man and independent of him. Here the obvious goal of speculative realism is to grant freedom to objects through the destruction of correlationism.

In addition, the article shows that speculative realism, as a phenomenon in contemporary philosophy, is not homogeneous. Object-oriented ontology, speculative materialism, and materialist phenomenology can be distinguished in it. All these sub-ontologies of speculative realism demonstrate semantic shifts in the understanding of object and existence, but they recognize the existence of objective reality or the reality of objects, regardless of what they mean by the latter, which they try to ground it, in order to give it a fundamental meaning. Therefore, common for these sub-ontologies is the name “speculative” or “metaphysical” realism.

Keywords: *object, existence, object-oriented ontology, objective reality, correlationism.*

Постановка проблеми.

Спекулятивний реалізм¹ – це інтелектуальний рух в європейській філософії, головним чином французькій та англійській, що критикує посткантівську філософію, яка асоціюється з такими філософами, як Е.Гусерль, М.Гайдегер, а якщо ширше, то з феноменологією, екзистенціалізмом тощо.

У квітні 2007 року Рей Брасьє, Ієн Гамільтон Грант, Грем Гармен і Квентін Мейясу виступили з доповідями на конференції “Спекулятивний реалізм” у Голдсмітс коледжі Лондонського університету. Хоча вони походили з дуже різних традицій у філософії, вони звинуватили континентальну філософію у забутті реальності, яка з часів І.Канта, втратила цікавість до неї. У цьому “тріху” континентальної філософії вони звинуватили І.Канта, який поділив світ на ноуменальний (світ сам по собі) і феноменальний (світ для нас) – і ця дихотомія збереглася і в посткантівській філософії.

Сьогодні навіть кажуть про “спекулятивний поворот” в континентальній філософії, а деколи – навіть про “постконтинентальну філософію” спекулятивного гатунку, яка відкидає кантіанство, кореляціонізм, інтенціоналізм, антропоцентризм, дуалізм ноумен-феномен, і намагається пізнати реальність самих по собі об’єктів. До цієї постконтинентальної філософії можна віднести об’єктно-орієнтовану онтологію, спекулятивний матеріалізм, матеріалістичну феноменологію. Ми розглянемо послідовно ці напрямки постконтинентальної філософії, але спершу звернемось до короткого викладу історії філософського реалізму й аналізу кантівської та посткантівської

онтології, на які спрямована основна критика представників онтологій спекулятивного реалізму.

Аналіз стану дослідження.

Пошуки людиною *реальності*, тобто того, що насправді існує, мають довгу історію. Засновником філософського реалізму вважається Платон, бо він стверджував, що існують вічні *ідеї*, які незалежні від розуму та сприйняття людей. Єдина реальність — це світ ідей.

У середньовіччі відома *суперечка між реалістами та номіналістами* про природу загальних понять (універсалій). Перші вважали, що *універсалії* позначають (реальні) позачасові речі, а номіналісти заявляли, що універсалії – це ментальні конструкції інтелекту, який здатний узагальнювати. Тому загальні поняття нічого не позначають, а є лише абстракціями, відірваними від конкретних, одиничних речей, даних нам у відчуттях. Крім цього, у середньовічній онтології поширеним був *монізм* та *креаціонізм*. Монізм – це така позиція, в якій стверджується, що існує лише одна основа всього суцього, тобто Бог, і цей Бог творить все інше – креаціонізм. Саме Бог є найреальнішим сущим, оскільки в Ньому співпадає існування (лат. *existentia*) та сутність (лат. *essentia*); все інше – похідне від Нього, створене Ним.

У Новий час суперечка про існування реальності пов’язана з поняттям *субстанції*. Носієм властивостей об’єктів є власне їхні субстанції. Р.Декарт, Б.Спіноза та Г.Ляйбніц стверджували, що в основі реальності лежать субстанції, які визначають природу (сутність) об’єктів зовнішнього світу. Р.Декарт говорив про “субстанційний союз” протяжної та

¹ Василь Корчевний опублікував декілька статей про спекулятивний реалізм, в яких він аналізує особливості цього “неоднорідного” напрямку сучасної “пост-континентальної” філософії й оцінює рівень заангажованості українських вчених у спекулятивно-реалістичні дослідження, зокрема у дослідження праць Гармена: “Українське залучення...значно менш помітне і його можна охарактеризувати як початкове...” [Korchevnyi 2023: 253].

мислячої субстанції, Б.Спіноза – про одну єдину субстанцію видимого світу (Бога), проявами якої є властивості та характеристики об'єктів, а Г.Ляйбніц вважав, що всі об'єкти є монадами – неподільними в собі духовними сутностями.

Якщо ж говорити про сучасний реалізм у філософії, то його можна поділити на: 1) *критичний реалізм* (друга пол. XIX – перша пол. XX ст.: Німеччина, Англія та США) – онтологічний напрям, в якому визнається існування реальності незалежної від людського сприйняття, а також наголошується на необхідності розрізнення об'єкта пізнання та його відображення у свідомості людини (образ об'єкта). Образ об'єкта є посередником між об'єктом та суб'єктом, який дає нам певну інформацію про нього; 2) *критична онтологія* – напрям, засновником якого вважається М.Гартман, в якому стверджується різноманітність суцього (фізичне, психічне, соціальне) з якої складається реальність; реальне містить в собі ідеальну структуру (математика, загальні сутності, закони логіки та цінності); 3) *неореалізм* (США та Англія – поч. XX ст.) – напрям у гносеології та онтології, згідно з яким людський досвід є об'єктивним, бо людина досвідчується реальних об'єктів, а не лише має якісь чуттєві дані про них (критика первинних та вторинних ознак речей Дж. Лока); 4) *науковий реалізм* – напрямок в аналітичній філософії науки, в якому доводиться, що наукові теорії пояснюють реальність, а не є лише певними наближеннями до неї чи простими її описами (моделями). Представники цього напрямку заявляють, що науковим поняттям та теоріям відповідають реальні об'єкти, про які можна висловлювати істинні, хибні та подальні судження.

Особливо негативно ставляться представники спекулятивного реалізму до І.Канта. Вони звинувачують його у “забутті реальності”, у зведенні людського пізнання до пізнання видимості – об'єктів-явищ. І.Канта можна вважати *антиреалістом* у тому сенсі, що він запровадив *кореляцію між реальністю та людиною*: світ в якому живе людина та його об'єкти є лише певним корелятом її свідомості (не об'єкти узгоджуються з людськими

поняттями – *концептуальний реалізм*, а людські поняття узгоджуються з об'єктами – *концептуальний антиреалізм*). Ця кореляція конститує, згідно з І.Кантом, феноменальний “світ-для-нас”, який наповнений “*речами для нас*”. Проте мислитель з Кенігсбергу вводить ще й поняття “*речі самої по собі*” (das Ding an sich), яка знаходиться у світі ноуменальному, недоступному для нашого сприйняття та пізнання.

Отож, основними ознаками онтології І.Канта є: 1) існування феноменальної та ноуменальної реальності (*онтологічний дуалізм*), 2) *кореляціонізм* – відповідність та співвідношення між людиною й об'єктами феноменального світу, який заперечує незалежне існування реальності від усвідомлення та сприйняття людини, 3) *онтологічний антропоцентризм*, згідно із яким пізнавальна активність людини є визначальною у відношенні людина-світ; саме вона стверджує, що існує, а що не існує.

Нашкіцуємо пост-кантівську онтологію, яку представляють неокантіанство (Баденська та Марбургська школи), онтологію Е.Гусерля та фундаментальну онтологію М.Гайдеггера.

Засновник неокантіанства Марбургської школи Г.Коген вважав, що *формальні, апріорні структури* психіки (розуму) не лише визначають наше сприйняття зовнішнього світу та його об'єктів, але й конституують цей світ для нас разом з його об'єктами. Ці формальні (апріорні) структури визначають не лише форму нашого досвідчування “світу-для-нас”, а й зміст такого досвідчування. Цікаво, що для Г.Когена, ноуменальний світ, наповнений “*речами самими по собі*”, є мірою будь-якого досвіду.

Представник баденського неокантіанства Г.Рікерт заперечував існування речей самих по собі. Він створив доволі розвинуту онтологічну теорію. Є чотири види буття, а саме:

1) *чуттєве буття*, до складу якого входять фізичні об'єкти та ментальні стани, які сприймаються людиною;

2) *нечуттєве буття*, яке пов'язане зі значеннями слів; сюди також належить музика, зіграна у відповідному стилі. Нечуттєве буття має певну “значеннєву конфігурацію”, яка пізнається лише за допомогою інтелекту, тому

вона є інтелегібельною у випадку ціннісного виміру. Відтак, до цього виду буття також належать *idei*;

3) *дофізичне буття*, яке дане нам до будь-якої об'єктивації, формалізації, категоризації та розрізнення чуттєвого та нечуттєвого буття. Іншими словами, мається на увазі уся сфера даного у нашому актуальному повсякденному досвіді;

4) *надчуттєве буття*, яке традиційно належить до метафізичної сфери та закорінене у цінності.

Е.Гусерль відкидає кантівське поняття “речі самої по собі”. Онтологія Е.Гусерля – це теорія “*апріорної категоріальної структури предметності*” (А.Б.Паткуль). Онтологій може бути багато. Це означає, що кожна наука має свій регіон (онтологію), в якому вона досліджує ту чи іншу предметність. Кожна предметність того чи іншого регіону конституюється власною категоріальною структурою, тому існування універсальної предметної онтології є проблематичним. Е.Гусерль розглядає також предметність формально, не прив'язуючи її до конкретного (матеріального) регіону дослідження. Така формальна предметність описує предмет взагалі, або *мета-предмет (ідеальний предмет)*, який немає жодного значення, бо категорії, якими його можна було б описати, є порожніми. Таким чином, у Е.Гусерля ми можемо знайти два типи онтологій. Перша – це змістовна (матеріальна) регіональна онтологія, а друга – це універсальна (формальна) беззмістовна онтологія. Однак жодна із цих онтологій не може існувати без *кореляції* зі свідомістю тої чи іншої предметності. Е.Гусерль йде далі, стверджуючи, що усі предметності часткових матеріальних онтологій, як і формальна онтологія чистої предметності, *корелюються та конституюються трансцендентальною свідомістю*. Як підсумок, Е.Гусерль стверджує, що ця свідомість утверджує три регіони: 1) *матеріальну природу (матеріальні об'єкти)*, 2) *живу природу*, 3) *духовний світ*.

М.Гайдеггер, студент та асистент Е.Гусерля, який пізніше займе посаду свого вчителя, став знаменитим завдяки створенню *фундаментальної онтології*, в якій дослідники ви-

діляють гайдеггерівський аналіз інструментального підходу до суцього, представлено-го у праці “Буття та час” (1927). У цій праці М.Гайдеггер розрізняє *онтичний та онтологічний підходи до суцього*. Онтичний підхід є інструментальним підходом. Онтично налаштоване *Dasein* (тут-буття, як називає людину німецький мислитель) завжди знаходить суще, як підручне й готове для використання. У повсякденному житті людей домінує саме такий спосіб поводження з об'єктами світу; вони ж перебувають у відношенні до підручного суцього, як інструменти. Онтичний вимір об'єктів зовнішнього світу – це лише прелюдія до онтологічного виміру. На онтологічному рівні виявляється буття суцього – це вже справжня онтологія, а саме: *наука про буття суцього, яке може бути лише людським суцим*. Він заперечує можливість побудови *реалістичної онтології*, бо сама людина є тою істотою, яка стереже буття й не дає йому закритися. Потрібний особливий тип людей (“пастухи буття”): філософи та поети, які стережуть буття. Незалежно від того, який підхід ми розглядаємо, онтичний чи онтологічний, все одно існує *кореляція між тут-буттям та об'єктами-інструментами зовнішнього світу, а також й самого буття суцього*, коли онтичну складову усунуто й тут-буття опиняється у *просвіті буття*. Це стає можливим, коли тут-буття реалізує свою справжність (автентичність), основними ознаками якої є: *одинокість* в тому сенсі, що тут-буття виходить за межі масовості та анонімності, залишаючись одним, без маси, суспільства та інших людей; *рішучість*, яка полягає у тому, що тут-буття не відкладає вибір себе й сміливо обирає власне; *совість*, яка допомагає обрати власне й діяти відповідно до здійсненого вибору; *смертність*, яка індивідуалізує тут-буття, а також змушує усвідомити його власну скінченність.

Виклад основного матеріалу.

Кантівська та пост-кантівська онтологія стають об'єктом критики представників спекулятивного реалізму. І.Гармен – один із чільних представників цього напрямку сучасної філософії – створює об'єктно-орієнтовану онтологію, центральним поняттям якої є *об'єкт* (він запозичує назву для цієї онтології у

програмістів²).

Що таке об'єкт? І.Гармен переконаний, що об'єктом є будь-яка *консистентна сутність* – від бляшанки й пінцета до Європейського Союзу, транснаціональних корпорацій та армій [Harman 2011: 21-40]. Об'єкти знаходяться між своїми *частинами* та *ефектами*. Гармен критикує будь-яку форму редукціонізму щодо об'єктів. Це означає, що об'єкти не можна зводити до їхніх частин, бо частини можуть змінюватися з плином часу, що, однак, не знищує самих об'єктів. Також об'єкти не можна зводити до їхніх впливів, бо їхня уявна множина можливих взаємодій є практично безмежною.

Автономія об'єктів у І.Гармена утверджується на підставі його неортодоксального прочитання інструментального аналізу М.Гайдеггера [Harman 2002]. Згідно з М.Гайдеггером, об'єкти навколо нас існують у двох модусах: 1) як підручні, тобто знаряддя, що несвідомо використовуються в повсякденній практиці, та 2) як предмети «теоретичного» розгляду. При цьому для М.Гайдеггера об'єкти перебувають в собі, які просто використовуються за призначенням, але навантажуються суб'єктивністю тоді, коли вони потрапляють у поле зору людей. На основі цього аналізу, І.Гармен висновує, що об'єкти непізнавані; вони не розкриваються перед нами, ні у повсякденному використанні, ні в процесі їхнього осмислення. Сутність об'єкта завжди вислизає із «рук розуміння», тому І.Гармен визначає її як невичерпну. Він уважає, що ні міжоб'єктні відношення, ні поділи об'єктів на частини, не допоможуть нам пізнати його суть, тому що буття об'єкта завжди інше, завжди є чимось більшим, ніж його застосування та аналізування. Молоток, який використовується для забивання цвяхів – це ще не молоток-сам-по-собі. Абсолютно закономірним тут постає питання про те, як відбувається взаємодія між різними об'єктами та людиною? Відповідь І.Гармена: ніяк. Об'єкти ніколи не взаємодіють безпосе-

редньо між собою та з людиною.

Все ж можлива *непряма міжоб'єктна взаємодія* та взаємодія з людиною. І.Гармен [Harman 2018] пропонує чотиригранний об'єкт, який складається з двох видів об'єктів (реального та чуттєвого) та двох видів якостей (реальних та чуттєвих). Кавзальність розгортається не у реальному вимірі, а на периферії – між проявленими об'єктами з певними чуттєвими характеристиками. У такому випадку єдино можлива взаємодія є непрямою.

Проект Квентіна Мейясу називається *спекулятивним матеріалізмом*. Його можна підсумувати таким чином: Мейясу має намір силою одного лише розуму пробитися до об'єктивної (поза людської) реальності, або, як він це називає, «Великого Зовнішнього». Інакше кажучи, він переконаний, що «*наш розум володіє достатніми ресурсами, аби сказати щось про саме буття речей, аніж про те, якими вони є*».

Точкою доступу для нього служить «проблема доісторичного». Доісторичне – це події, що передували появі свідомості, тому їх не можна помислити як *події-для-нас*. Кореляціонізм не здатний вирішити проблему доісторичного, оскільки кореляція до появи мислення, наприклад, у момент появи *сингулярності*, не існувала. Звідси Мейясу висновує необхідність формулювання альтернативної реалістичної позиції.

Згідно з Мейясу прорив до зовнішнього забезпечується *деконструкцією кореляціонізму*. На його думку, кореляціонізм домінував у континентальній традиції з часів Канта. Однак, він намагається продемонструвати, що сам кореляціонізм містить у собі можливість власного подолання. Мейясу намагається здійснити трансгресію назовні зсередини кореляції буття та мислення. Абсолютною характеристикою зовнішнього світу є контингентність (випадковість). Тому не існує жодної причини того, чому об'єкти є такими, якими їх сприймає людина. Єдина необхідна

² У програмістів є термін «об'єктно-орієнтоване програмування», значення якого полягає у тому, що частини програми (її модулі або об'єкти) є цілком автономними і не потребують перепрограмування. Кожен об'єкт програми отримує та опрацьовує інформацію незалежно від інших. І. Гармен свідомо запозичує цей термін, замінюючи слово «програмування» на «онтологію», щоб показати: об'єкти не співвідносяться між собою та не взаємодіють безпосередньо (критика кореляціонізму та автономність об'єктів).

сутність, з якої випливає відсутність будь-якої необхідності – це необхідність випадковості. Випадковість є абсолютною можливістю-буття-іншим усього сущого.

Рей Брасьє також вважається одним із засновників спекулятивного реалізму (матеріалізму), об'єктно-орієнтованої онтології. Спекулятивний реалізм у його виконанні протистоїть ідеям посткантівського ідеалізму, феноменології, постмодернізму, деконструкції та кореляціонізму. Йому приписують авторство терміну “спекулятивний реалізм”, хоча Мейясу використовував цей термін для опису власної філософської позиції ще до його введення Брасьє.

У своїх працях Брасьє намагається поєднати напрацювання сучасних французьких філософів (А.Бадью, Ф.Ларуель, К.Мейясу) з відкриттями у сфері когнітивних наук, нейрофілософії та натуралізму, щоб допровадити нігілізм до останньої межі. Тому позицію Брасьє можна назвати *радикальним нігілізмом*. Він заявляє, що “між людиною, як носієм суб'єктивності, й тотальністю матеріального світу існує нездоланна прірва. Зовнішній світ не просто не залежить від людини, але байдужий та навіть ворожий їй”. Саме у послідовному нігілізмі привідкривається можливість для спекуляції – можливість пізнати абсолютну істину світу, вільну від “надто людського” (Ніцше). Брасьє закликає філософів відмовитися від ролі вартових сенсів людського життя та зустрітися віч-на-віч з тотальним ніщо [Brassier 2007].

На нашу думку, саме зараз українці зустрічаються з таким “тотальним ніщо”, захищаючи свою свободу, своє життя і свою країну від знищення росією. Тому сучасні європейські філософи, які лише спекулюють про Ніщо, повинні приїхати в Україну, поїхати на схід, поїхати у Бучу та Ірпінь, де “тотальне російське ніщо” вбивало / вбиває та катувало/ катує українців і відчути його “матеріальну присутність”: воно є ближче до них, ніж вони думають.

Феномен, якщо його тлумачити в онтологічно-об'єктивному сенсі, має складну потрійну структуру: 1) він є неінтенціональним, незалежним, об'єктом, що являється свідомо-

сті, як щось невідоме (саме, як *щось* – невідзначене, незнайоме), 2) він є предметом в самому об'єкті, тобто предметність об'єкта – це вже конкретне знання про об'єкт; чим більше предметності, тим більше неінтенціонального знання; в ідеалі, коли об'єкт повністю стає предметом, 3) він є річчю, яка ви-являє сутісний феномен об'єкта. Тому феномен є об'єктом-предметом-сутністю.

Розглянемо феномен легкової машини як артефакту, як речі, яку виготовила людина. Машина з антропоцентричної точки зору є засобом пересування людини, продовженням її тіла: рук та ніг: людина кермує та гальмує чи тисне на газ відповідно руками та ногами; швидкість приносить насолоду водію та пасажиром машини тощо. З іншого боку, з боку самої машини, – вона несе смерть, коли збиває людей, несе смерть самому водію та пасажиром. Машина вносить в життя людей “корективи”; вона не просто є засобом пересування, а ще є річчю, яка забирає в когось життя. Тобто, машина впливає на життя людей, вона впливається в життя людей. Будь-який артефакт впливає на життя людей; він не є нейтральним об'єктом, який не впливає на людей. Люди, які мають автомобілі, стають залежними від них; вони турбуються про них, як про своїх дітей. Тому не можна погодитися з Гарменом, який розуміє під об'єктами “об'єднані сутності зі специфічними якостями, які є автономними щодо нас й один до одного” [Harman 2011: 22]. Повсякденні об'єкти завжди є “під рукою”, як зазначав М.Гайдеггер, і тому вони є залежні від людини і навпаки. Вони не існують самі по собі, а існують для людей. Дуже часто люди не усвідомлюють свою залежність від повсякденних об'єктів, свій “підручний” зв'язок з ними. Лише у випадку втрати такого об'єкта, а втрата може бути спричинена крадіжкою, поламністю тощо, людина відчуває, що їй “бракує” цього об'єкта; тоді руйнується звичаний порядок підручних об'єктів, бо в ньому виникає лакуна, яку людина швидко заповнює іншим, таким самим об'єктом. Незалежним від людини може бути лише якийсь фундаментальний об'єкт, що не перебуває у “підручних” відношеннях з людиною. Іншими словами, такий об'єкт не є інтенціональним,

тобто він не є корелятом людської свідомості. Він є радикально чужим людській свідомості, тобто нелюдським. Машина може стати таким нелюдським об'єктом, хоча й виготовленим людиною. Це станеться лише тоді, коли машина стане “живою”. Уявімо собі, що всі “неживі” артефакти стали “живими” й незалежними від людини, яка поступово починає втрачати контроль над ними. Це буде жакхливий світ машин, а людина в ньому буде чужою, бо всі ці артефакти виявлять свою нелюдськість. Доки артефакти є людськими, тобто “неживими” й підпорядкованими людині, доти вони служать людям, і люди насолоджуються їхнім використанням. Коли ж вони стають “живими”, “незалежними”, тобто виходять з-під контролю людини, тоді вони стають жакхливими.

У Артура Конан Дойля є науково-фантастичний роман “Загублений світ”, в якому описується подорож професор Челленджера до світу, який існує ніби сам по собі, і населений динозаврами, птеродактилями й людьми кам'яного віку, тобто він є доісторичним і людське око (око *homo sapiens*) не сприймало його об'єктів, тобто динозаврів, птеродактилів, людей кам'яного віку. Але експедиція професора Челленджера відкриває цей світ для людей і як доказ того, що він існує, професор привозить живого птеродактиля, щоб інші вчені переконалися в існуванні цього доісторичного світу, в якому є об'єкти, які не впливають на сучасний світ об'єктів.

Навіщо наводити цей приклад з наукової фантастики, коли наша стаття про спекулятивний реалізм? Цей приклад дуже вдало пояснює пошуки сучасних спекулятивних реалістів таких об'єктів, які не перебувають у жодному відношенні з іншими об'єктами – вони незалежні від поглядів людей, незалежні

від жодних кореляцій.

Якщо й існують такі об'єкти, то вони належать до “загубленого світу” Артура Конан Дойля. Такий світ був би для сучасних людей викликом. Відкриття експедиції професора Челленджера є викликом для наук, які базуються на кореляційних суб'єктно-об'єктних зв'язках. Всі створіння та об'єкти такого “загубленого світу” існують автономно та незалежно від людини. Пошуки сучасних спекулятивних реалістів “незалежних об'єктів” нагадують пошуки “загубленого світу”. Проте, такі “незалежні об'єкти загублених світів” маніфестують чуже, яке може лякати людину, бо вона з ним не знайома — вона немає жодного інтенціонального зв'язку з ними. Тому Ян Богост [Bogost 2012] є правий в тому, що феноменологія таких об'єктів є “чужа феноменологія” (англ. *alien phenomenology*). Чужа феноменологія – це феноменологія автономних та незалежних від людини об'єктів, феноменологія об'єктів, які існують у “світі без людей”. Бо там, де з'являється людина, там миттєво виникають кореляції між нею та довкіллям, яке з цієї причини втрачає “об'єктивність”. Ба більше, *Бог там, де є людина*³. Все ж таки, з точки зору спекулятивного реалізму, справжній Бог незалежний від людини.

Дерево, яке не класифікують, не виображують його та не уявляють, а просто споглядають, без жодного наміру, чи то наукового, чи то релігійного, чи то мистецького, є самим деревом. “Мені трапляється не душа дерева і не дріада, а воно саме” [Бубер 2012: 33]. Кіт, який не є частиною інтер'єру, не є “одомашненим” для “створення затишку” та не є “сімейним улюбленцем”, тобто який не є частиною “світу Воно” (М.Бубер) або “світу людини”, а є просто котом, тоді кіт є автономним і не-

³ Бог — це інтенціональний об'єкт в просторочасі, наприклад, Ісус Христос. Людина не може собі уявити те, що поза простором й поза часом, тобто те, що вічне, адже Бог був, є і буде. Він охоплює собою всі часи й всі простори. Бог є витвором людини, а такий Бог є близьким до людини, бо він є антропоморфним: це не Бог створив людину на свій образ і подобу, а людина створила Бога на свою подобу та образ. Відтак, Бог є інтенціональним Богом, а не автономним й незалежним від людини. Бог залежний від людини. Тому людина запитує у Бога: чому Ти допускаєш зло? Чому ти не караєш грішників вже тут, в земному житті? Або просить у Нього багато чого: дай мені те то й те то: здоров'я, гроші, щастя тощо. Це так виглядає, ніби Бог прив'язаний до людини і вона найняла його для забезпечення власного щастя. Людина просить у Бога простити її гріхи і думає, що Він прощає її. Але, фактично, ніякого Бога-опікуна людини немає. На рівні радикально іншої, нелюдської реальності, з якою людина немає жодного відношення, Бога-опікуна, який взяв на себе “гріхи” людини, не існує. Тому нікому прощати гріхи й нікому забезпечувати “блага”, нікому боротися зі злом, нікому дарувати добро. Всі ці поняття (добра і зла), як показав Ніцше, “надто людські” й тому не мають нічого спільного з радикально іншою, нелюдською реальністю. Якщо Бог і є, то це “невідомий Бог”, Бог як Ніщо, з яким пересічна людина не має жодного контакту.

залежним від погляду людини: тоді очі kota промовисто виражають існування чужого, нелюдського. Людський погляд зустрічається з нелюдським поглядом, поглядом тварини. Ця зустріч збиває людину з пантелику, бо вона руйнує антропоцентризм – вищість людини над усіма тваринами природи. Людина відкриває незалежне й автономне від неї *буття kota*: кіт не існує для людини, але він не є і річчю самою по собі (чи в собі) в кантівському сенсі⁴.

Нігілізм випливає з реалізму, бо останній постулює цілком незалежну від людини реальність, і такою реальністю може бути лише Ніщо. Ніщо унікає людських “сміслів”, “понять” та “уявлень”, тому Ніщо є “нелюдським”.

Кореляціонізм полягає у твердженні, що неможливо розглядати окремо сферу суб’єктивності й сферу об’єктивності; між ними завжди існує взаємозв’язок. Людина ніколи не усвідомлює «самого по собі» об’єкта, бо останній завжди є, як сказав би Кант, «синтетичною єдністю аперцепції» суб’єкта. Об’єкт «прив’язаний» до суб’єкта і не може існувати окремо від суб’єкта. Також суб’єкт ніколи не сприймає себе самого по собі, бо він завжди перебуває у відношенні до об’єкта [Meillassoux 2008: 5.]

Кореляції породжують людські смисли, поняття та уявлення про об’єкти-явища. Крім цього, “речі, які не можуть бути нам дані через жодний досвід, суть для нас ніщо” [Кант 2004: 186]. Мати смисли, поняття та уявлення означає мати досвід, породжений кореляціями людини з об’єктами-явищами. Отже, І.Кант визнає лише досвідчування кореляційних об’єк-

тів-явищ, які не існують самі по собі. Сфера досвіду і відповідно сфера знання людини визначається та обмежується кореляційними об’єктами-явищами. Все, що знаходиться за ними та за досвідом/знанням, є Ніщо.

Всі різновиди спекулятивного реалізму є антикантіанськими. З точки зору І. Канта, вони є зухвалими, бо зухвало заявляють, що існує незалежна від людини реальність самих по собі об’єктів і людина може їх сприймати. Всі різновиди спекулятивного реалізму є антигусерлівськими, бо заявляють, що існують неінтенціональні об’єкти, які не пов’язані інтенціонально зі свідомістю. Відтак, вони володіють власним смислом та незалежним від людини існуванням, бо людська свідомість не осмислює їх, тобто “не накидає”/ “не нав’язує” людського смислу.

Висновки.

Розглянувши онтології спекулятивного реалізму, можна стверджувати, що вони є об’єктивізмами, які утверджують об’єктивну реальність/ об’єктивне буття. І реальність, і буття об’єктів є незалежними від людини та існують самі по собі.

Онтології спекулятивного реалізму негативно ставляться до зосередженості кантівської та посткантівської філософії (онтології) на суб’єкті та репрезентації реальності. Представники спекулятивного реалізму закликають повернутися, і цей заклик співпадає із закликом “раннього” Гусерля, до “речей самих по собі”, тобто до передкритичного реалізму. Вони також намагаються вийти за мені домінуючого стилю філософування (аналітичного) та знайти нові засоби вираження філософської думки.

⁴ До речі, будь-які спекулятивні реалісти, які виступають проти кантівського поняття “речі самої по собі”, яка є трансцендентною й не доступною для людського пізнання; “річ сама по собі”, фактично, не є корелятом людської свідомості, але вона є фундаментом видимих речей; вона фундує їх: згадаймо знаменитий кантівський поділ на ноумени та феномени (видимість). Ноумени і є тими “речами самими по собі”. У світі без людей дерево не є “деревом”, а кіт не є “котом”; вони існують без назви, без означення, бо “деревом” і “котом” їх назвала людина.

Бібліографічні посилання / References

- Bogost, I. (2012). *Alien Phenomenology, Or What It's Like To Be a Thing*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press.
- Brassier, R. (2007). *Nihil Unbound. Enlightenment and Extinction*. New York: Palgrave MacMillan.
- Harman, G. (2002). *Tool-Being. Heidegger and the Metaphysics of Objects*. Chicago: Open Court.

- Harman, G. (2011). On the Undermining of Objects: Grant, Bruno, and Radical Philosophy. In L.Bryant, N.Srnicek, G.Harman. (Eds.). *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, 21-40. Melbourne: re.press.
- Harman, G. (2018). *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. London: Pelican Books.
- Korchebnyi, V. (2023). The Reception of Graham Harman's Philosophy in Polish and Ukrainian Scholarship. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*, 10, 243-272. <https://doi.org/10.18523/kmhj270983.2023-10.242-272>
- Meillassoux, Q. (2008). *After Finitude: An Essay on the Necessity and Contingency*. New York: Continuum.
- Бубер, М. (2012). Я і Ти. Шлях людини за хасидським вченням. Пер. з нім. К.: Дух і літера. / Buber, M. (2012). *Ja i ty. Shliakh ludyny za khasyds'kym vchenniam*. Pereklad z nim. Vitalia Terletskoho ta Natalky Sprychan [I and Thou. The Way of Man: According to the Teaching of Hasidism. Trans. from German by Vitaliy Terlets'kyi and Natalia Sprychan]. K.: Dukh i litera.
- Кант, І. Рефлексії до критики чистого розуму. К.: Юніверс. / Kant, I. (2004). *Refleksii do krytyky chystoho rozumu*. Pereklad z nim. Ihor Burkovs'kyi [Reflections on Critique of Pure Reason. Trans. from German by Ihor Burkovskyi]. K.: Univers.